

MUNTENIA ȘI OLTENIA ÎN SECOLELE VI – VII P. CHR.

ANDREI MĂGUREANU*

Lucrarea mea de doctorat, intitulată *Muntenia și Oltenia în secolele VI - VII p.chr.*¹, a vrut să fie o monografie arheologică a spațiului dintre Carpați și Dunăre. De altfel, cu un scurt capitol referitor la *Cadrul geografic* (capitolul I) începe lucrarea, precizându-se succint datele esențiale ale regiunii analizate.

Următorul capitol a fost dedicat studierii istoriografiei (capitolul II). Au fost trecute în revistă aspecte referitoare la istoricul problemei continuității romanice în teritoriul analizat, insistându-se asupra discuțiilor din anii '50, definitorii pentru evoluția ulterioară a cercetării epocii.

În cadrul aceluiași capitol, dedicat istoriografiei, a urmat o comparație între textele *Tratatelor de istorie* din 1960² și 2001³, editate de către Academia Română, respectiv cartea *The Making of the Slavs* scrisă de Florin Curta⁴, volume considerate drept cele mai importante sinteze pentru epoca și teritoriul studiate. Analiza acestora a fost structurată în jurul a patru teme: *Sursele antice, Evoluția evenimentelor politice, Relevanța etnică a materialelor arheologice, Dimensiunea socială și etnică*, care corespund celor urmărite de semnatarii respectivelor texte.

* Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București; e-mail: arheologiemedievala@yahoo.com.

¹ Teza a fost susținută public în data de 18 octombrie 2010 la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București, sub conducerea științifică a C.S. I dr. Radu Harhoiu. Comisia de doctorat a fost alcătuită din: prof. dr. Alexandru Barnea (Universitatea București), C.S. II Ioan Stanciu (Institutul de Arheologie și Istoria Artei Cluj) și C.S. II dr. Gheorghe Alexandru Niculecu (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București).

² Maria Comșa, *Perioada de trecere la feudalism*, capitolul IV. *Slavii*, în *Istoria României I*, București, 1960.

³ Textul tratatului din 2001 face parte din În principal din volumul II *Daco-romani, romanici, alogeni*, partea a V-a *Perioada de trecere la Evul Mediu*, capitolul IV *Populația autohtonă din regiunile extracarpatică în secolele V-VII*, text semnat de D.Gh. Teodor și capitolul V, *Populațiile migratoare pe teritoriul Daciei. Slavii la nordul Dunării de Jos în secolele VI – VII*, text semnat de asemenea de D.Gh. Teodor. Informații și puncte de vedere sunt exprimate și în volumul III *Genezele românești*, partea 1 *Începuturile medievale*, capitolul 1. *Zorii unei noi epoci (secolele VII – VIII)*, subcapitolul 2 *Spațiul carpato-dunăreano-pontic în a doua jumătate a mileniului I (secolele VII – IX)* texte semnate de: Eugenia Zaharia, M. Rusu, R. Popa, Z. Szekely, O. Iliescu și Șt. Olteanu.

⁴ F. Curta, *The Making of Slavs: history and archaeology on the Lower Danube Region, cca 500-700*, Cambridge University Press, 2001.

Următorul capitol (capitolul III) a încercat să sintetizeze, foarte pe scurt, *Situația politico-militară* din zona analizată, prin punctarea principalelor momente care au avut un impact asupra acesteia. De asemenea, a fost făcută o încercare de a vedea dacă acțiunile imperiului au sau nu un impact arheologic în teritoriile de la nord de Dunăre.

Analiza descoperirilor arheologice începe cu un capitol (capitolul IV) dedicat așezărilor din secolele VI – VII p. Chr. dintre Carpați și Dunăre. Structurat pe mai multe subcapitole, acesta debutează cu menționarea celor câteva informații din izvoarele literare antice referitoare la caracteristicile unei așezări sau ale unei locuințe. Deși lacunare, aceste mențiuni reușesc să ne ofere detalii relevante cu privire la organizarea așezărilor și la arhitectura locuințelor.

Ca tip de locuință, numărul celor amenajate la nivelul solului (locuințe de suprafață), care au fost cercetate, este infim față de cele adâncite în pământ. O comparație statistică ne arată clar acest lucru: complexele de suprafață reprezintă 6,79% din ansamblul descoperirilor. Cu siguranță, acest raport nu oglindește o realitate istorică, ci este determinat de faptul că un astfel de tip de locuință este greu de surprins arheologic și puternic expus oricăror intervenții distructive ulterioare abandonării sale.

Interesant, în cazul locuințelor de suprafață, este faptul că, spre deosebire de alte zone, limitrofe, în spațiul analizat au fost identificate și cercetate așezări alcătuite numai din astfel de complexe.

Dacă, referitor la sistemul constructiv, nu au putut fi identificate diferențe majore, cu excepția unui complex din așezarea de la Copăceanca, în ceea ce privește modul de realizare al instalației de foc s-au putut face mai multe observații, notându-se o mare diversitate în amenajarea acestora.

O bază de date mult mai bine documentată s-a putut întocmi pentru complexele adâncite sub nivelul antic de călcare. Mult mai numeroase, acestea suferă, însă, și ele, de mari lacune în ceea ce privește publicarea, astfel că doar circa o treime din totalul celor cercetate, cam 100 de complexe, au putut fi luate în considerare pentru o discuție cât mai completă. Au fost făcute observații referitoare la diferite caracteristici ale complexelor, cum ar fi adâncimi și suprafețe, amenajări ale spațiului interior, elemente de suprastructură, intrare/ieșire, insistându-se asupra instalațiilor de foc, observându-se particularități zonale în ceea ce privește detaliile constructive ale cuptoarelor.

O încercare de centralizare a caracteristicilor avute la dispoziție atât pentru complexele de suprafață, cât și pentru cele adâncite, organizată pe trei paliere: suprastructură, instalație de foc, amenajări interioare, a făcut posibilă realizarea unei tipologii a locuințelor din spațiul geografic analizat. În ciuda numărului mare de detalii de care ține cont, aceasta evidențiază atât particularitățile zonale, cât și numeroase elemente comune cu spațiile limitrofe, toate sugerând că varianta arhitecturală a locuințelor din NE Munteniei aparține unui model predominant estic, prezent în Moldova, în timp ce în restul Munteniei ea se apropie de modelul răspândit în Oltenia.

Desigur, așezările epocii nu erau formate doar din locuințe, astfel că, mai departe, au fost analizate diferitele alte componente cum ar fi cuptoarele pentru ars ceramica, instalațiile de foc în „aer liber”, gropile, cuptoarele metalurgice, magaziiile etc.

Inventarierea prezenței acestor amenajări în cadrul așezărilor conduce la observații de genul: în timp ce pentru spațiul basarabean prezența gropilor menajere constituie o caracteristică, în așezările de la sud de Carpați ele sunt aproape absente. Pentru această zonă sunt caracteristice alte complexe: cuptoarele de olar, cuptoarele metalurgice, cuptoarele în aer liber cu groapă de acces. Așezările din Moldova par cele mai modeste, procentul de *alte complexe* în afara celor considerate de locuire fiind foarte redus. Desigur, la capătul unei astfel de analize, nu putem să nu ne întrebăm dacă prezența mai numeroasă a diferitelor tipuri de complexe, altele decât cele considerate drept locuințe, în așezările dintre Carpați și Dunăre, nu se datorează măcar într-o anumită măsură și proximității imperiului.

Un alt grup de complexe analizate îl constituie *Descoperirile funerare* (capitolul V). Din păcate, în spațiul dintre Carpați și Dunăre au fost identificate puține descoperiri funerare care să poată fi datate în secolele VI – VII p. Chr.

Cel mai bine reprezentate sunt mormintele de incinerare, grație necropolei de la Sărata Monteoru, dar nepublicarea numeroaselor complexe din acest sit sărăcește foarte mult analiza fenomenului funerar. Practic, avem un alt exemplu despre felul în care cantitatea materialului arheologic și importanța sa sunt anulate prin nepublicarea acestuia.

În acest context, pentru analiză am lărgit cercul ariei investigate, constatând că lacunaritatea cunoașterii fenomenului funerar caracterizează, în epocă, spații vaste, aflate atât la nord, cât și la est față de zona de referință, cea de la sud de Carpați. Ca urmare a acestei carențe documentare, încercări de a analiza probleme precum expresivitatea socială sau etnică, considerate a fi importante în literatura epocii, au fost sortite eșecului.

Problemele privind interpretarea mormintelor de înhumare sunt cel puțin la fel de mari, atât din cauza rarității descoperirilor, cât și prin efectul veșniciei probleme a precarității publicării. Mai mult, datele publicate recent, aparținând unui text inedit scris de V. Teodorescu, referitoare la descoperirile de la Ceptura, nu au făcut decât să limiteze și mai mult informația de care dispunem pentru analiză. Rămâne, practic, un singur complex, mormântul de la Târgșoru Vechi, posibil de a fi analizat, fiind și singurul publicat complet; din păcate, acesta aparține secolului al VIII-lea, după cum ne sugerează elementele de inventar funerar, ieșind din cadrul cronologic al lucrării.

Analiza materialului arheologic (capitolul VI) a urmat o schemă clasică, începând cu cea mai numeroasă categorie – ceramica –, continuând cu piesele de port și podoabă, piesele de armament, piesele de harnașament, uneltele și ustensilele.

În ceea ce privește stadiul publicării materialului ceramic, am observat o situație dezastruoasă: din cele peste 1500 de fragmente ceramice citate în literatură, doar pentru 5% avem date relativ complete.

În cadrul acestui capitol, o aplecare specială am avut asupra ceramicii descoperite la Târgșoru Vechi, precum și asupra comparației acesteia cu descoperirile ceramice din diferite situri din Câmpia Munteană sau din Oltenia.

Încercarea de a observa ceea ce este particular lotului de la Târgșoru Vechi și cum se integrează acesta (sau nu) în liniile generale ale ceramicii dintre Carpați și Dunăre, ne-a arătat că lotul ceramic de la Târgșoru Vechi confirmă, cel puțin din punctul de vedere al formei vaselor, notele de unicitate identificate și de alți autori. Din punct de vedere al raportului dintre tehnicile de modelare, se poate spune că Târgșoru Vechi parte dintre așezările în care predomină ceramica lucrată la roata rapidă sau că forma principală este oala, formă aproape unică în epocă. De asemenea, din punctul de vedere al dimensiunii vaselor, cele de la Târgșoru Vechi se înscriu în valorile măsurate și pentru celelalte situri. Lotul iese din peisajul general al ceramicii atunci când este vorba despre decor, utilizarea lui fiind foarte redusă pe ceramica fie ea la roată, fie ea lucrată cu mâna, lipsind total alveolările sau decorul cruciform.

Ceramica a fost analizată din punctul de vedere al funcționalității, al proporțiilor, al diferitelor caracteristici ale vasului (decor, culoare, mod de producție). O analiză separată a fost dedicată pieselor ceramice considerate drept importuri: amfore, opaițe, vase cu smalt, căni ș.a.

Analiza *Pieselor de port și podoabă*, care reprezintă o parte importantă a capitolului VI, a fost structurată în subcapitole dedicate diverselor obiecte identificate în spațiul de care ne ocupăm. Discuția asupra fiecărei piese a fost una cât mai exhaustivă, încercându-se identificarea tuturor analogiilor, stabilirea unei cronologii, identificarea unor posibile centre de producție, precum și discutarea valențelor care ar putea indica elemente etnice, ale statutului social sau de gen. Din acest punct de vedere, singurele piese, care au oferit o bază de discuție mai amplă, au fost fibulele, descoperite într-un număr destul de mare între Carpați și Dunăre. O altă categorie de piese discutată mai amplu o formează tiparele (subcapitolul *Unelte și ustensile*).

În capitolul VII, ce urmează analizei materialului arheologic, am abordat problemele legate de identificarea ocupațiilor sugerate de diferitele piese sau complexe arheologice: reducerea minereului de fier, atelierele, cultivarea plantelor sau creșterea animalelor.

Descoperirile numismatice au alcătuit cel de al VIII-lea capitol al lucrării. Cu această ocazie, după unele considerații generale referitoare la sistemul monetar de la Dunărea de Jos, am abordat problema tezaurelor descoperite la nord de Dunăre pe baza numeroaselor sugestii de interpretare propuse: avere personală, materie primă pentru meșteșugari, semne ale unor evenimente militare, plată pentru unele produse sau servicii, rezultatul unor fenomene economice precum inflația. De asemenea, discutarea unor aspecte privind circulația monetară nu au fost evitate.

În scurte capitole am formulat ipoteze referitoare la *Drumuri – căi de comunicație* (capitolul IX), am discutat *Reprezentările umane sau zoomorfe de pe piese descoperite la nord de Dunăre* (capitolul X), insistând, în cadrul capitolului XI, asupra unor *aspecte*

referitoare la modul cum au fost încadrate cultural descoperirile dintre Carpați și Dunăre, observând că, în literatura arheologică, care acoperă secolele VI – VII, este prezent un număr mare de denumiri și interpretări. Termeni precum cultură, grup, aspect, fațes, complex cultural sau orizont cultural, sunt folosiți de diferiți autori, câteodată în aceeași lucrare, referindu-se la aceleași descoperiri.

O sinteză asupra tuturor evidențelor cu semnificație cronologică care apar în lucrare la discutarea materialelor arheologice este cuprinsă în capitolul al XII-lea, dedicat *Cronologiei*, capitol în care am încercat să racordez elementele din spațiul studiat la cronologia central europeană.

Următorul capitol cuprinde *Considerații asupra atribuirii etnice* (capitolul XIII) în care am căutat să abordez o temă mult întâlnită în literatura arheologică românească dedicată epocii. Trebuie spus că temeiurile acestei atribuirii nu au fost niciodată argumentate, tot așa cum nu s-a discutat vreodată viabilitatea unui astfel de demers.

Ulterior, am analizat elementele care ar putea sugera aspecte sociale ale viețuirii dintre Carpați și Dunăre, atât din sfera funerarului, cât și din cea cotidiană (capitolul XIV). De asemenea, o discuție separată a constituit-o problema reprezentativității elitelor (capitolul XV), care, chiar dacă sunt departe de expresivitatea celor din secolul al V-lea sau de cea din kaganatul avar, credem că poate fi identificată mai ales la nivelul cronologic al secolului al VII-lea.

O altă temă mult amintită în literatură, dar și foarte vizibilă în expozițiile muzeale, cel puțin în cele organizate în jurul anului 2000, este cea a religiei, în general, cea a creștinismului nord-dunărean, în particular. Un capitol special a fost dedicat acestei teme (capitolul XVI). După un scurt excurs privind aspectele demografice (capitolul XVII) m-am oprit asupra migrației slave, detaliind problematica modelelor de răspândire a slavilor întâlnite în literatura arheologică (capitolul XVIII).

În această lucrare mi-am propus să valorific științific cât mai multe dintre datele referitoare la secolele VI – VII p. Chr. pe care cercetarea arheologică le-a scos la lumină, în spațiul dintre Carpați și Dunăre. Am încercat să identific, printr-o analiză pe diferite paliere, ceea ce este caracteristic acestui teritoriu, concluzia fiind una ce conturează un teritoriu asupra căruia se exercită influențe din spații diverse. Din acest punct de vedere, am descoperit o lume a importurilor, de idei, de mode, de obiceiuri, de obiecte, de semnificații sociale, de tehnologie. Este o lume de graniță, o lume aflată la periferia centrelor de putere – Imperiul, la sud de Dunăre, gepizii și avarii din Pannonia, spațiul nord-pontic. O lume care se manifestă mult prea puțin prin descoperiri funerare, fiind o lume pe care o cunoaștem mai ales prin așezări și descoperiri întâmplătoare.

Lumea secolelor VI – VII p.Ch. dintre Carpați și Dunăre a fost și rămâne o provocare pentru cercetarea istorică și arheologică.